

قسمت دوم

اهمیت و جایگاه تبلیغ و خطابه

در بخش اول این مقاله که در شماره قبل منتشر شد به اهمیت و جایگاه تبلیغ و خطابه در اسلام، قرآن و حدیث پرداختیم و در ادامه مقاله تعدادی از ویژگی‌های یک مبلغ موفق را برشمردیم، اینک ادامه نوشتار و بیان بقیه ویژگی‌ها.

۱۱. **شجاعت:** شجاعت در برخوردها، اظهار اندیشه و بیان مطالب از ابزار مهم تأثیرگذاری در تبلیغ است. مبلغی که به زیور شجاعت و عزت مزین است، از هیچ کس جز خدا هراس به دل راه نمی‌دهد. «الذین یبلغون رسالات الله و یخشونه و لا یخشون احدا الا الله»^۱

پیامبران الهی در راه ابلاغ پیام الهی و دعوت مردم با شجاعت و رشادت آگاهانه با مشکلات پنجه نرم نمودند و هرگز سستی از خود نشان ندادند. مبلغ شجاع هرگز تحت تأثیر شخصیت، جایگاه و مسئولیت مخاطب قرار نمی‌گیرد. آنچه را در ذهن دارد و پیرامون آن مطالعه و تحقیق کافی نموده است، آن چنان بیان می‌کند که گویا برای اولین بار برای افرادی که با این موضوع آشنایی ندارند، سخن می‌گوید، کم نیستند مبلغینی که تحت تأثیر حضور فرد یا افراد خاصی در جمع مخاطبین قرار گرفته و عموم مستمع را فراموش می‌کنند و حق مطلب را ادا نمی‌کنند.

۱۲. **جامعیت:** یکی از ویژگی‌های مبلغ، جامع بودن است، مبلغ بایستی در احکام، عقاید، تاریخ، قرآن و حدیث، مسائل عرفی، تمثیلات و... در حد خود اطلاعاتی داشته باشد. ده‌ها سخنرانی آماده در موضوع وفیات، مولید، مناسبت‌ها به صورت موضوعی آماده کند و در صورت نیاز آن را به کار برد، تعدادی آیه، روایت به صورت موضوعی حفظ باشد تا در موقع لزوم از آن استفاده کند. تکیه او بر مکتوبات نباشد، فرض کند چندین جلسه قرار است بدون هیچ کتاب و یادداشتی سخنرانی کند از این رو بایستی محفوظات کافی داشته باشد. هر چه دایره معلومات و اندوخته‌های مبلغ در کنار فضایل و صفات پسندیده‌اش بیشتر و گسترده‌تر باشد، شعاع نفوذ و تأثیرپذیری او نیز وسیع‌تر خواهد بود.

۱۳. **انتقادپذیری:** هیچ انسانی عاری از خطا و لغزش نیست، مبلغ ورزیده هرگز از انتقاد و تذکرات دیگران ملول نشده و موضع‌گیری نمی‌کند. گر چه انسان در نگاه اولیه از انتقاد ناراحت می‌شود، این طبیعی است. در منابع روایی ما نیز سفارش شده حتی المقدور مستقیم انتقاد نشود یا در جمع مردم از انتقاد فرد پرهیز شود. اما به صورت کلی، مبلغ بایستی انتقاد را هدیه تلقی کرده و از آن در راه اصلاح بهره‌برد، در روایات هم داریم «احب اخوانی من اهدی الی عیوبی»^۲

۱۴. **درد آشنایی:** مبلغ بایستی مردمی باشد و با مردم و همراه آنان حرکت کند، خود را تافته جدا بافته نداند. رسول خدا ﷺ فرمودند:

ان الله يكره من عبده ان يراه متميزا بين اصحابه^۳
خداوند زشت می‌دارد بنده‌ای در بین دوستانش برای خود امتیاز قائل باشد.

در شرایطی که مردم همه دچار مشکل اجتماعی هستند، مبلغ نیز باید به دور از فضای حاکم صحبت نکند، متوجه مشکلات باشد و اشاره کند.

۱۵. **ساده زیستی:** شخصی که مردم را نصیحت می‌کند از زهد و تقوا می‌گوید، نباید خود زندگی غیر معقول و غیر متعارف داشته باشد. مردم پیش از آن که از گفتار ما تأثیر پذیرند، از کردار و رفتار ما تأثیر می‌پذیرند. حضرت علی علیه السلام به فرزند خود فرمود:
اذا كنت في بلدة فعاشر بأدب اربابها.^۴
هر گاه در شهری بودی بر طبق آداب مردم آن شهر زندگی کن.

۱۶. **حق گوئی:** مبلغ دین بایستی از کتمان علم بپرهیزد و در هر شرایطی مدافع حق باشد.
حق گوئی و ترسیدن از سرزنش‌ها و ملامت‌ها یکی از ویژگی‌های مردان خداست.
رسول خدا ﷺ هنگامی که معاذ را برای تبلیغ فرستاد به او فرمود: «و لا تخف في الله لومة لائم»^۵
در راه خدا از سرزنش ملامت‌گران ترس.

۱۷. **تحمل مشقت‌ها:** تبلیغ، رسالت عظیمی است که موفقیت در آن مستلزم تحمل رنج و مشقت‌هاست. تاریخ پر فراز و نشیب انبیا نشان می‌دهد آنان چقدر سختی متحمل شدند، حضرت نوع می‌گفت: «رب اینی دعوت قومی لایلا و نهارا فلم یزدهم دعائی الا فرارا»^۶ طبق نقل برخی تفاسیر، او در سن ۵۰ سالگی دعوت را آغاز کرد، ۹۵۰ سال دعوت به توحید نمود، اما دائم او را آزار دادند، تا این که ۴۰ یا ۷۰ سال نعمت باران بر آنان قطع شد.^۷

ممکن است یک مبلغ در بدو ورود به یک روستا، شهر، دانشگاه، دبیرستان و یا مرکز تبلیغی با

تمسخر، موضع‌گیری، حتی آزار و اذیت مواجه شود، اما هرگز نباید صحنه را خالی کند.

۱۸. **ادب:** رعایت ادب در گفتار، کردار، خطابه و به کار بردن الفاظ و القاب یک ضرورت است، مبلغ هر قدر هم زیبا و مستدل سخن بگوید، کافی است یک واژه قبیح و با بار منفی به کار ببرد، این واژه همه کلام او را تحت الشعاع قرار می‌دهد.
رسول خدا ﷺ فرمودند: «ایاک ان تتکلم فی غیر ادب»^۸
بپرهیز از سخن گفتن غیر مؤدبانه.

۱۹. **فروتنی:** غرور و خودپسندی آفت خطرناکی است که همگان را در معرض خودباختگی و سقوط قرار می‌دهد، یک سخنران نباید هرگز مبتلی به خودپسندی شود و مفتون منبر یا اندیشه خود شود، تکبر و تبختر روی منبر برود متکبر را رسوا می‌کند. از مواردی که عقوبت آنان تسریع می‌شود، همین مورد است یک کلمه یا یک حرکت ناپسند غرور را شکسته و انسان را گاه تا آخر عمر، خانه‌نشین می‌کند.

۲۰. **وقت‌شناسی:** مبلغ با رعایت وقت و نظم، به دیگران درس می‌دهد. اگر قول داد سر ساعت خاصی در مجلس حاضر باشد، حتماً ۵ دقیقه زودتر بیاید، اگر وعده داد در یک جلسه همایش یا نشست ۳۰ دقیقه صحبت کند، حتی یک دقیقه تجاوز نکند، نظم در امور از سفارش‌ها مورد تأکید اسلام است.^۹

۴۰ نکته و تجربه تبلیغی

آنچه در این قسمت ذکر می‌شود چینش و ترتیب خاصی ندارد. گر چه درهم است، اما در بر دارنده نکات و تجربیاتی است که طی صدها منبر یا گفتگو با اهل منبر و استفاده از محضر بزرگان به دست آمده است، امید است مفید فایده باشد.

۱. دامنه بحث محدود ولی عمیق باشد

نقل روایات و آیات زیاد روی منبر بدون تحلیل، تأمل و تکرار لازم، مخاطب را خسته می‌کند، لازم است یک محور خاص شکافته شود تا ده‌ها محور ناقص و ابتر گذاشته شود، اگر بحث مثلاً حیا مطرح می‌شود زیر مجموعه‌های فراوانی دارد ریشه‌های حیا، عوامل حیا، اقسام حیا، آثار حیا، همه این عناوین در یک منبر نمی‌گنجد. اگر یک جلسه سخنرانی داریم مهم‌ترین بحث را مطرح کنیم به بقیه اشاره نکنیم، اگر چند جلسه در اختیار ماست، در هر جلسه به گوشه‌ای از مطالب بپردازیم.

۲. پنج آیه و حدیث، دو حکایت تاریخی و داستان

حاشیه‌پردازی پیرامون یک مطلب واضح سزاوار نیست، برخی ۱۰ جلسه پیرامون توبه صحبت می‌کنند یا یک منبر را از ابتدا تا پایان به یک روایت با الفاظ و کلمات مترادف سپری می‌کنند، چنین سخنرانی هیچ مطلبی را دستگیر مخاطب نمی‌کند. بایستی حداقل ۵ آیه و حدیث،

دو تاریخ و داستان، سی درصد پردازش و ارائه در هر منبر باشد.

۳. همه جا یک نسخه جواب نمی‌دهد

نوع سخنرانی‌ها با توجه به تفاوت مخاطب، زمان، مکان و شرایط متفاوت می‌شود. سخنرانی که ۱۰ دقیقه فرصت در یک دبیرستان، آن هم در مراسم صبحگاهی دارد، نباید به مقدمه و خطبه طولانی و مباحث فراخ‌دامن بپردازد. با توجه به مخاطب جوان و محصل و بعضاً بدبین و گاهی مخالف، یک مطلب جذاب و کوتاه و نوراً ارائه کند،

با شعر یا حکایتی جا بیاندازد و رد شود، گاهی شرایط به عکس است، مسجد و شب عاشورا و مردم مختلف، اقتضای سخنرانی مفصل، با مقدمه و روضه دارد، نمی‌تواند یک نسخه برای همه مراجعان صادر کرد، واقعاً در

برخی فضاها نباید روضه خواند، یا به حداقل اکتفا کرد. فرق است بین مستمعی که خود آمده یا او را آورده‌اند، فرق است بین شنونده مجلس ختم که منتظر است هر چه زودتر تمام شود تا برود یا شنونده‌ای که صبح جمعه برای گوش دادن و ماندن آمده است. سخنران بایستی بتواند موضوع واحد را در ۵ دقیقه پیاده کند یا در ۵۰ دقیقه تبیین نماید.

۴. حتماً با مطالعه منبر بروید

گشودن حوزه‌ها،

موضوعات و طرح‌های نو در منبر یک ضرورت است، امروز در دور افتاده‌ترین روستاها هم چند دانشجو یا فارغ‌التحصیل دانشگاه وجود دارد، نمی‌توان صرفاً مطالب تکراری آن هم از یک منبع عادی یا غیر معتبر را مطرح نمود، هر منبر حداقل ۴ الی ۵ ساعت مطالعه، تنظیم و دسته‌بندی می‌خواهد. آن قدر فضاهای جدید و خالی وجود دارد که نیازی به تکرار نیست.

تفسیر قرآن، تبیین روایات، تحلیل تاریخ، بیان مشکلات اخلاقی و ارائه راهکارهای آن، منابع را

به سوی کاربردی شدن پیش می‌برد.

۵. ارائه محکم‌ترین مطالب در ساده‌ترین قالب

رسانه منبر بایستی، عرضه مطالب پژوهشی، علمی، عمیق، مستند و صحیح با بیان روان و ساده باشد، هنر مبلغ آن است که محکم‌ترین مطالب را در ساده‌ترین قالب ریخته و برای مردم با سلاقی مختلف ارائه کند. گاهی منبری بودن قسیم عالم بودن خواننده می‌شود، به همین دلیل بعضی بزرگان و شخصیت‌های علمی نیز از حضور در این صحنه استنکاف دارند. منبر نباید صحنه طرح رویاهای بی‌پایه، مطالب جعلی و ضعیف، داستان‌های بی‌اساس، خرافات و در یک کلام عوام‌زدگی باشد.

۶. طرح منبر (مانند طرح درس) داشته باشید

پراکندگی مطالب در منبر بدون انسجام و دسته‌بندی، مخاطب را دچار سردرگمی و تحیر می‌کند، موضوع منبر از اول باید اعلام شود، چارچوب بحث مشخص باشد، به عبارت دیگر سخنران مانند طرح درس، یک طرح منبر داشته باشد. کاملاً تنظیم کند در ۳۰ دقیقه برای هر سر فصل و عنوان چه میزان وقت در نظر گرفته است، طبق همان طرح با درصد کمی اختلاف پیش رود.

۷. سوژه متناسب با مخاطب و اقتضای منطقه

سوژه و موضوع منبر بهتر است با توجه به مشکلات هر جامعه، شهر و منطقه ایجاد شود. یکی از دوستان می‌گفت: سخنرانی را دیدم در کوچه‌های محل تبلیغ قدم می‌زد و با کاسب‌ها صحبت می‌کند، پرسیدم چه می‌کنی؟ گفت: منبر می‌سازم، می‌خواهم بینم مشکلات این مردم چیست. گاهی مطالبی طرح می‌شود که یا اصلاً رابطه‌ای با مخاطب و فضا ندارد، یا نتیجه معکوس می‌دهد. گفتند شخصی در بیت یکی از مراجع، در

ایام محرم، در حرمت شراب و زیان‌های آن صحبت می‌کرد. آیا در بیت مرجعیت جای پرداختن به این بحث است؟! سخنرانی در روستایی چند شب در مورد بداء و نسخ سخن گفت، چه نیازی به طرح این بحث در جامعه روستایی است. دیگری در جمع حافظان قرآن از ثواب قرائت قرآن و یادگیری آن می‌گفت. آیا جا دارد افرادی که حافظ قرآن‌اند، هر روز چند جزء می‌خوانند تا ملکه حفظ از دست نرود، در یادگیری و قرائت صحبت شود، سوژه سخنرانی بایستی متناسب با مشکلات و اقتضائات هر مکان تبلیغی تهیه شود.

۸. جامع‌نگری

جامع‌نگری در مباحث منبر یک ضرورت است، به عنوان مثال اگر در جلسه‌ای در مورد احترام والدین صحبت می‌شود، اشاره‌ای هم به احترام فرزند داشته باشیم، اگر از زهد می‌گوییم، اشاره‌ای به بهره‌برداری صحیح از دنیا و ثروت هم بنماییم، تا در ذهن مخاطب شبهه ایجاد نشود.

۹. شبهه‌افکنی ممنوع

شبهه‌افکنی بدون پاسخ یا ایجاد تردید در منبر، لغزش بسیار مهمی است. بعضاً بحثی با تفصیل مطرح می‌شود، اما با یک تردید فکنی همه زحمت‌ها هدر می‌رود. در صورتی که ضرورتی ندارد به آن شبهه اشاره شود، مگر آن که پاسخ شایسته ارائه شود.

یکی از اساتید نقل می‌کرد شخصی در مشهد منبر رفت و شروع به تعریف از امام جماعت نمود، او را فاضل، با سواد، مؤمن، با تقوا و... معرفی کرد، در پایان گفت (اما این که می‌گویند بهایی است درست نیست، من تحقیق کردم دروغ است!) مردم به هم نگاه کردند، عجب! مگر بهایی است، همه مطالب و تکریم‌ها زیر سؤال رفت، اگر سخنران پیرامون یک دعا ۱۰ شب صحبت می‌کند، شب آخر بگوید اما (این دعا که گفته‌اند سندنش ضعیف است یا جعلی است، گر چه سندنش دارد و این اتهام وارد نیست) همین عبارت ضعیف سندنش جعلی بودن در ذهن مخاطب می‌ماند. البته معنای این حرف آن نیست که حقایق را نگوئیم، فضا را

بسنجیم، اگر هم قرار است وارد شویم، درست نقد کنیم و پاسخ بدهیم، طرح بسیاری از مطالب مناسب فضای منبر نیست، باید در مجامع خصوصی به چالش کشیده شود.

۱۰. مقاومت تا حصول نتیجه

کار تبلیغی دیر ثمر است سخنران نباید هرگز مأیوس شود حتی اگر مبلغ با تمسخر و استهزاء مواجه شد باید مقاومت کند، تا نتیجه بگیرد.

۱۱. به مباحثی که تسلط دارید پردازید

سخنران به مباحثی پردازد که برای خودش هضم شده است. در غیر این صورت مخاطب را دچار سردرگمی می‌کند. فردی که تسلط بر فلسفه ندارد، اگر خواست وجود خدا را از طریق براهین فلسفی ثابت کند بیشتر شبیه آفرینی می‌کند تا روشن‌گری.

۱۲. مباحث تخصصی و مشابه را طرح نکنید و یا

خوب تحلیل کنید

مباحث تخصصی و مشابه روی منبر یا مطرح نشود و یا خوب تحلیل شود. ضرورت ندارد در هر بحثی به این جوانب پرداخته شود. فراموش نمی‌کنم فاضلی ارجمند در حال سخنرانی پیرامون

ریا گفت: ریا در توسلیات اشکالی ندارد، حرام نیست. فقط در تعبدیات جایز نیست. او توضیحی پیرامون توسلی و تعبدی ارائه نکرد، منبر که تمام شد شخصی آمد به بنده گفت: این چه حرفی بود ایشان زد و گفت ریا در دعای توسل مانعی ندارد. ملاحظه کنید او چه گفته و این چه فهمیده است!

۱۳. جنبه‌های مثبت را بیشتر ببینید

منفی‌نگری و دائم بر نقاط ضعف دست گذاشتن یکی از آسیب‌های سخنرانی است. اگر

نوع سخنرانی‌ها با توجه به تفاوت مخاطب، زمان، مکان و شرایط متفاوت می‌شود

بگوئیم جوان‌ها نماز نمی‌خوانند، دانشجویان از دین گریزانند، اختلاف خانوادگی زیاد است، دروغ در کسب فراوان است، این‌ها نادیده گرفتن جنبه‌های مثبت است. باید از واژه‌های با بار ارزش استفاده کرد، مثلاً جوانان فطرت پاکی دارند، به دین علاقمندند، برخی بی‌توجهی می‌کنند، به عبارت دیگر باید از نیکی‌ها تجلیل کرد و بدی‌ها را برجسته نکرد. امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: خدایا مرا توفیق بده در نشر خوبی‌ها و پوشاندن بدی‌ها، «افشاء العارفة و ستر العائبة»

۱۴. استفاده مناسب از عناوین و القاب

باید توجه داشت به قشری یا گروهی توهین نشده یا نادیده گرفته نشود، سخنرانی مرتب می‌گفت: عباس افسر رشید کربلا، درجه داری اعتراض کرد، چرا دائم از واژه افسر استفاده می‌کنید؟ مگر درجه‌داری رتبه نیست؟!

۱۵. مطالب تحریک‌آمیز و حساسیت‌زا ممنوع

در نقل‌های تاریخی و وقایع، به گونه‌ای عمل شود که تحریک‌آمیز نباشد و به ملیت یا منطقه خاصی توهین نشود. در جمع دانشجویان خارجی که برخی از کشور آفریقا بودند، شخصی در نقل روضه غلام سیا در کربلا به گونه‌ای عبارت اللهم بیض وجهه را معنی کرد که گویا رنگ سیاه نقص و عیبی محسوب می‌شود، یا در مدح بلال یا لقمان گفته شد علیرغم سیاه چهرگی به چنین جایگاهی رسیدند. یا برخی، داستان یا لطیفه‌ای را به شهری نسبت می‌دهند که حساسیت برمی‌انگیزد، باید به این عوارض توجه داشت.

۱۶. مزاح به اندازه

مزاح و لطیفه روی منبر باعث لطافت و تنوع است، اما باید توجه داشت برخی شوخی‌ها از

منبری‌های جوان ناپسند است، یا جو جلسه و مخاطب اقتضای آن را ندارد، یا شرایط فراهم نیست. به ویژه اگر طنز مشتمل بر کلمات مستهجن و قبیح باشد، ممکن است خوشایند چند نفر باشد، اما عموم نمی‌پسندند. علی علیه السلام می‌فرماید: ایاک و مستهجن الکلام فانه یوغر القلوب.^{۱۱} پرهیز از الفاظ زشت که در دل‌ها کینه را شعله‌ور می‌کند.

۱۷. موضوع بحث را تحت تأثیر مخاطب عوض

تکنیک

از عذرخواهی زیان‌بخش و کوچک کردن خود روی منبر پرهیزیم، برخی وقتی بر کرسی منبر می‌نشینند به دلیل احساس رعب و اضطراب از کلماتی مانند (بیخشنید، جای من نیست، شما بالاترید، وقت مطالعه پیدا نکردم، مزاحم شدم) استفاده می‌کنند و روحیه خود را خراب می‌کنند، روایت هم داریم. ایاک و ما یعتذر منه فان المؤمن لایسیء و لا یعتذر و المنافق کل یوم یسی و یعتذر.^{۱۲} پرهیزید از عذرخواهی کردن همانا مؤمن خطا نمی‌کند و عذرخواهی نمی‌کند. اما منافق هر روز خطا می‌کند و عذر می‌تراشد. سخنران باید همه مخاطبین را در موضوع مورد بحث خودش مبتدی فرض کند، فکر کند برای اولین بار این مطالب را ارائه می‌کند. هیچ‌گاه بحثی را که قبلاً در نظر گرفته روی منبر تحت تأثیر مخاطب عوض نکند.

۱۸. نقدها عام و فراگیر نه به گروه یا افراد خاص

از انتقاد یا اهانت به شخص یا قشر، گروه و حزب خاصی پرهیزیم، اگر نقدی هم داریم عام و فراگیر باشد، بالاخره هر فرد یا گروه پیروانی دارد. اگر گفته شود مثلاً نانوایان چنین هستند یا تهرانی‌ها یا مشهدی‌ها چنین عمل می‌کنند، تأثیر منفی دارد. رسول‌خدا صلی الله علیه و آله همیشه در صحبت و تذکر خطا در افراد، تعمیم می‌دادند، نام شخص را نمی‌برد و می‌فرمود: «ما بال اقوام یضعون کذا و یقولون کذا ینهی عنه و لا یسمی فاعله».^{۱۳}

۱۹. تکیه کلام خاص ممنوع

سخنران نباید تکیه کلام داشته باشد، افرادی مکرر در سخنرانی یک واژه را تکرار می کنند، مانند بهر حال، بله، به اصطلاح و...

تلفظ صحیح کتب، اعلام و اشخاص بسیار مهم است

۲۵. نقل حکایات تاریخی مستند باشد

در نقل داستان های تاریخی هرگز به مسموعات اکتفا نکنیم، داستانی را که روی منبرها یا از مردم شنیده ایم، بر اساس شنیده ها نقل نکنیم، حتما به مصدر اصلی مراجعه کنیم، گر چه گوینده مورد اعتماد باشد.

۲۶. از تلفظ الفاظ مشکل پرهیزید و واژه جایگزین بگذارید

از اداء الفاظ مشکل و متشابه که ممکن است با جا به جایی یک حرف واژه زشتی ادا شود یا خنده حاضرین را برانگیزد دوری کنیم، مانند آسوشیتیدرس، یا میکروسکوپ، کوالالامپور، آلکسیس کارل و...

۲۷. اگر شک دارید اشاره نکنید

در نقل ها، تردید راه ندهیم، اگر شک داریم اشاره نکنیم، سخنرانی می گفت: صفیه خاله یا عمه پیامبر، اگر شک داریم، اصلا اشاره به نسبت او نکنیم، بگوئیم صفیه، زیرا این تردید از ماست نه تاریخ.

۲۸. مرز ارزش ها و ضد ارزش ها رعایت شود

در نقل ارزش ها یا ضد ارزش ها، مرزها را رعایت کنیم، اگر از بدی کبر می گوئیم، به جایگاه عزت هم توجه بدهیم. مرز کبر و عزت تعیین شود، صبر و سازش، اسراف و جود، قناعت و بخل، توکل و تنبلی به هم نزدیک هستند، باید به حدود و ثغور هر کدام توجه داد، اگر اهمیت قناعت را مطرح می کنیم، ترویج بخل نشود.

۲۹. همه جانبه نگری در تبلیغ ضروری است

همه جانبه نگری در تبلیغ امری ضروری است، اگر سخنران همه همت خود را در سرزنش و توبیخ به کار گیرد، در کیفر و عذاب و جهنم و

۲۰. از عوامل حواس پرتی مخاطبین پرهیز شود

از عوامل حواس پرتی مخاطب پرهیز شود، گاهی شکل عمامه، لباس، تسبیح، دستمال، حرکت زیاد دست، دائم به عینک و لباس و صورت دست زدن حواس مخاطب را پرت می کند.

۲۱. نام بردن از شخصیت ها چگونه باشد؟

اگر در جلسه شخصیت های مختلف هستند، امکان نام بردن نیست یا القاب مختلف است، انسان نمی داند آیت الله بگوید، حجت الاسلام بگوید، مسئولیت های افراد را دقیق نمی داند، بهتر است یا اشاره نشود یا کلی بگوید شخصیت ها و بزرگان حضور دارند، از همه آنان تقدیر می شود.

۲۲. به امام جماعت مسجد احترام گذاشته شود

اگر سخنرانی در مسجدی است، حتما قبل از منبر، عرض ارادت به امام جماعت بشود، حتی نام برده شده یا تشکر گردد.

۲۳. مناسبت ایام و مکان ها رعایت شود

مناسبت ایام و امکان رعایت شود. فراموش نمی کنم روحانی کاروانی کنار قبر حجرین عدی در دمشق، احکام و شکایات نماز گفت و هیچ اشاره ای به شخصیت حجر و داستان او نکرد. مردم توقع دارند آن جا اشاره ای به حادثه مربوط به آن مکان بشود.

۲۴. نام ها و عناوین را صحیح تلفظ کنید

تلفظ صحیح کتب، اعلام و اشخاص بسیار مهم است، گاهی همه منبر را زیر سؤال می برد، نوار منبری را برای ارزیابی به بنده دادند، مطالبی را از کتاب مروج الذهب مسعودی نقل می کرد، اما مرتب اسم کتاب را اشتباه می گفت مروج الذهب، یا شخصی در نقد عقاید فروید، او را فرَوید

صعوبت ها سخن بگوئید، باعث وحشت، یأس و فرار مردم می شود. اگر دائم هم به شفاعت و ثواب ادعیه و سور، بدون تحلیل، بپردازد، مخاطب بی پروا می شود، باید با توجه به نیاز مردم، همه جوانب را در نظر گرفت، حضرت علی علیه السلام می فرماید: الافراط فی الملامه یشب نار اللجاجة. زیاده روی در سرزنش، آتش لجاجت را بر می انگیزد.

۳۰. رعایت سطح و درجه

رعایت سطوح و درجات ضروری است، هرگز نباید در منبر بزرگان دین را سبک شمرد یا در مقام نصیحت و تذکر به مراجع و استوانه ها برآمد. اگر قرار هست مطلبی هم ارائه شود با رعایت کمال احترام و تکریم، تقدیم شود.

۳۱. وارد جناح بندی های سیاسی نشوید

دفاع از اصل نظام، ولایت فقیه، امام و رهبری، کیان جمهوری اسلامی یک ضرورت است. اما سخنران نباید در جناح بندی های سیاسی و خطی وارد شود.

۳۲. پرهیز از عوامزدگی

مطالعه پیرامون یک منبر بایستی بسیار گسترده تر از سطح ارائه به مردم باشد، به عبارت دیگر در حد فهم مخاطب مطالعه نکنیم، اگر قرار است پیرامون آیه ای صحبت شود همه جوانب بحث دقیق مطالعه شود، گر چه امکان طرح سی درصد آن برای مردم باشد، به عبارت دیگر منبری عوام زده نشود، همیشه عمیق مطالعه کند.

۳۳. مصیبت، کم، صحیح و مناسب، متناسب با بحث

در نقل مصائب اگر صوت مناسبی نداریم، تکیه به صوت روضه نخوانیم، مردم از سخنران توقع مداحی ندارند، این کار به اهلس واگذار شود، مصیبت کم، صحیح و مناسب خوانده شود، البته اگر بتوان بین بحث و مصیبت تناسب ایجاد کرد، خوب است. مثلا اگر بحث از صبر است، روضه صبر امام حسین علیه السلام خوانده شود.

۳۴. دقت در نقل مطالب عرفانی و...

در صورتی که از زندگی عرفا و تندیس‌های بندگی مانند مرحوم شیخ رجب‌علی خیاط، مرحوم دولابی و دیگران جریاناتی نقل می‌کنیم، توجه داشته باشیم یک فصل جدیدی غیر از کتاب و سنت نگشاییم. به گونه‌ای موضوع مطرح شود که مردم بدانند بسیاری از این حالات قابل تعمیم نیست، افراد فکر نکنند همه می‌توانند مانند کربلایی کاظم حافظ قرآن شوند تا فراگیری قرآن و حفظ آن را کنار بگذارند یا تشویق به برخی اعمال شوند که جنبه شخصی دارد و هر کسی ظرفیت آن را ندارد.

۳۵. توجه به بچه‌ها، جوانان و نوجوانان

سخنران در نقل داستان‌ها یا طرح مباحث باید توجه به سطح بچه‌ها، نوجوانان و جوانان داشته باشد، اگر در مورد نکاح یا طلاق یا زنا یا آداب زناشویی سخن می‌گوید مطالبی را مطرح نکند که تحریک‌آمیز و سؤال برانگیز باشد.

۳۶. نقل آیات و روایات با مراجعه به سند

در نقل آیات و روایات تکیه بر حافظه دیرینه و بایگانی نشود. حتماً قبل از منبر به متن آیه و روایت مراجعه شود، به عبارت دیگر آیات و روایات را با قواعدی که روی منبر به ذهن می‌رسد، قرائت نکنیم. سخنران مشهوری را دیدم در منبر، روایتی را قرائت کرد، از ابتدا تا آخر منبر روی همین روایت صحبت شد، چند بار هم قرائت شد، اما فاعل را مفعول خواند و به همین شکل هم معنا کرد، بعد از منبر تذکر دادم و فرمودند: من مراجعه نکرده بودم روی منبر فکر کردم این کلمه به نصب خوانده و معنا شود بهتر است. چنین برداشتی علمیت منبر را زیر سؤال می‌برد.

۳۷. چگونه تذکر بدهیم

امر و نهی آنی در مجلس پسندیده نیست، گرچه لازم باشد، اما اگر عمل نشود سخنران تحقیر می‌شود. اگر توجه شود شاید مجلس به هم بریزد، به عنوان مثال اگر وسط منبر ملاحظه شد شیرینی یا جای پخش می‌شود نگوید شیرینی ندهید، جای

ندهید، یا بچه‌ها را بیرون ببرید، پرده را بردارید، با اعلام یک صلوات می‌توان آهسته به کسی در کنار منبر تذکر را منتقل کرد.

۳۸. توجه به برداشت‌های منفی از سخنان

در بیان زندگی بزرگان باید توجه نماییم برداشت منفی نشود، اگر گفتیم فلان عالم سال‌ها در نجف هر چه نامه آمد زیر تشک گذاشت، مطالعه نکرد و درسش را خواند، وقتی تصمیم گرفت برگردد نامه‌ها را گشود ملاحظه کرد اشخاصی از نزدیکانش مرده بودند، اشخاصی ازدواج کرده بودند، خوشحال شد که با خبر نشده و درسش را خوانده است، نقل چنین جریانی بدون توجه لازم ممکن است در ذهن مخاطب این شبهه را ایجاد کند که مگر به صله رحم توصیه نشده، روابط اجتماعی چه می‌شود؟! آیا یک دانشجو یا طلبه باید کاملاً از خانواده‌اش بی‌اطلاع باشد، لوازم سخن را باید توجه داشته باشیم.

۳۹. مطالب دسته‌بندی، اما روخوانی از کاغذ ممنوع

بهرتر است سخنران از یادداشت و نوشته استفاده مستمر نکند، البته لازم است مطالب منبر دسته‌بندی شده روی یک فیش یا کاغذ نوشته شود و همراه سخنران باشد، قابل ذکر است دسته‌بندی مطالب و منقح بودن آن به فهم مخاطب کمک می‌کند.

۴۰. ساختار محتوایی منبر

هر منبر باید مشتمل بر آیه محوری اول بحث، مقدمه کوتاه، متن، نتیجه و خاتمه باشد. ابتدا یک آیه مربوط به بحث قرائت شود، سپس مقدمه‌ای کوتاه در رابطه با موضوع ارائه شود، در بخش متن که اصلی‌ترین قسمت منبر است، مطالب تبیین شود، ذکر داستان‌های مرتبط و غیر تکراری و تاریخ‌هایی که کمتر شنیده شده، تأثیر و فهم مطلب را سریع‌تر می‌نماید، در پایان نیز لازم است جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ارائه شود، منبر نباید از فضای نیاز مخاطب خارج باشد. به عبارت دیگر حتماً در هر منبر باید بخشی

از مشکل مخاطب حل شود و راهبردی ارائه شود، مستمع وقتی برخاست تأثیر بپذیرد، فقط نگوید خوب صحبت کرد، ملاک ارزیابی منبر علاوه بر خوب اجرا شدن، میزان تأثیر گذاردن روی مخاطب و هدایت او نیز هست. خیلی سخنرانی‌ها خوب ارائه می‌شود، اما مانند یک صحنه تئاتر و نمایش است. مخاطب را جذب می‌کند، اما آیا بی‌نماز را نمازخوان می‌کند؟ بدحجاب را با حجاب می‌کند؟ احترام والدین و حسن خلق و

بردباری می‌آورد؟ مانع حرام خواری می‌شود؟ امیرالمؤمنین علیه السلام صفات متقین را برای هشام ذکر نمود، او فریادی زد و بر زمین افتاد. امام فرمود: «هكذا تصنع المواعظ البالغة باهلها». وقتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله موعظه می‌کرد اشک از چشم اصحاب جاری می‌شد، همان‌جا تصمیم بر ترک گناه و بندگی خدا می‌گرفتند. هنر مبلغ کاستن از ناهنجاری‌ها و رذایل و پرورش کرامت‌های اخلاقی در مردم است، توده مردم باورهای دینی و معارف خود را بیشتر از طریق منبر دریافت می‌کنند تا استدلال‌ات پیچیده، سلاح کلام از سلاح شمشیر و جنگ برنده‌تر است.

پی‌نوشت‌ها:

۱. احزاب: ۳۹.
۲. بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۲۸۲.
۳. کحل البصر، ص ۶۸.
۴. قرآن و تبلیغ، محسن قرائتی، ص ۱۲۸.
۵. تحف العقول، ص ۲۶.
۶. نوح: ۵.
۷. منهج الصادقین ملافتح‌الله کاشانی، ج ۱۰، ص ۱۷.
۸. قرآن و تبلیغ، ش ۲۴۷.
۹. ر. ک. نهج البلاغه، نامه ۴۷.
۱۰. غررالحکم، ج ۱، ص ۱۵۰.
۱۱. تحف العقول، ص ۱۷۹.
۱۲. کحل البصر، شیخ عباس قمی، ص ۶۶.

در نقل آیات و روایات،
تردید راه ندهیم، اگر شک
داریم اشاره نکنیم